

UDK 172.4

Kenan Dautović

**JEDNO RAZMIŠLJANJE O TEORIJI
DEMOKRATSKOG MIRA****THINKING ABOUT THEORY
OF DEMOCRATIC PEACE****Sažetak**

Većina akademskih radnika i političara će se složiti da se Emmanuele Kant može smatrati tvorcem ideje “vječnog mira”, smatrajući njegovo učenje jednim od glavnih izvora idealizma kao teorije međunarodnih odnosa.

I to vjerovatno predstavlja najmanji zajednički sadržioc u poređenju sa različitim, i često kontradiktornim političkim interpretacijama.

Jedan od primjera kontradiktornosti koji ovaj članak pokušava osvijetliti jeste koncept “demokratskog mira”. On (članak) prati kontinuitet i diskrapance osnovnih referentnih vrijednosti koje proizlaze iz Kantove originalne ideje, a kroz njihovo praćenje u ključnim dokumentima koji su opredjeljivali kreiranje “novih svjetskih poredaka” u pojedinim periodima ljudske historije, kao što su “Wilsonovih 14 tačaka”, “Atlanska povelja” i “Povelja UN”.

Članak u konačnom pokušava da ustvrdi da su neke od Kantovih originalnih ideja doživjele svoje iskrivljenje iz čisto pragmatičnih političkih interesa, pledirajući stoga za ponovno iščitavanje Kantovog remek-djela smještajući ga u njegov historijski kontekst, neminovno izvlačeći osnovnu filozofsku poruku da mir ne predstavlja samo *odsustvo rata* u jednom vremenskom trenutku, nego znači *proces* koji inherentno osigurava ispunjenje svih ljudskih atributa koji mu pripadaju kao ljudskom biću kroz postizanje slobode, pravde i etike u jednom političkom poretku u kojem politika i moral bivaju pomireni.

Ključne riječi: *demokratski mir, filozofija mira, irinokratija, globalizacija, globalizam, moral, politika, mirovni proces, idealizam, realizam*

Summary

All academics and politicians alike are sharing same view by seeing Emmanuel Kant as a father of the idea of perpetual peace and by treating him as a “main source” of Idealism as a theory of International Relations.

And that is the only lowest common denominator when compared to different and sometimes, even contradicting political interpretations.

One of the examples that the article tries to highlight, is very often used concept of Democratic Peace. It follows continuities and discrepancies of main benchmarks stemming from the Kant’s original idea, through the cornerstone documents that have made crucial influence on creating “new world order” in specific periods of recent history, such as Wilson’ 14 Points, Atlantic Charter and The Charter of the UN.

The article finally argues that some of the key Kant’s ideas have been distorted for the purpose of sole pragmatic interests while pleading for re-reading his masterpiece placing it in historical context and drawing his root philosophical idea of peace as not just a state as a temporary historical event but as a process which inherently provides foundation for human self-fulfilling by achieving freedom, justice, and ethics in political order which reconciles politics and moral.

Key words: *democratic peace, philosophy of peace, irinocracy, globalization, globalism, moral, politics, peace process, idealism, realism*

„Sveto trojstvo“: politika, ekonomija i sila, ili kako ćemo živjeti „novi svjetski poredak“

Još od pada Berlinskog zida, koji je simbolički označio početak nove ere međunarodnih odnosa ili popularno nazvanog „novog

svjetskog poretka“¹, svakodnevno smo svjedoci tvrdnji kako je historija doživjela svoj kraj pronasavši svoj konačni i idealni oblik političkog poretka u vidu liberalne demokratije. Ovakav rezultat za posljedicu je imao i trijumfalističko uzdizanje na tron tzv. teorije demokratskog mira², koja je svoj moralni i naučni autoritet naslonila, u najvećoj mjeri, na lik i djelo vjerovatno neprevaziđenog teoretičara mira – Immanuela Kanta.

No, prije nego propitamo naučnu relevantnost i ispravnost ovakvog uspostavljanja naučne paradigme, vratimo se načas ekonomskom poretku koji bi trebao osigurati samoodrživost ovako uspostavljenog političkog sistema.

Na talasima globalizacije, koja, pravilno shvaćena i iščitana kao “proces gospodarskog, socijalnog, kulturnog i političkog djelovanja koji nadmašuje granice nacionalnih država”, predstavljajući ujedno i “proces pluraliziranja svijeta”, proces koji je “donekle neovisan o volji samih sudionika u njemu”, a koji je nastao kao posljedica komunikacijsko-informatičke revolucije uslijed pojave “zgušnjavanja vremena i prostora, što je pretpostavka globalizacijskog procesa” (Milardović et al., 1999: 67), i koja kao takva ne planira uspostavu meganacionalnog društva koje bi u sebi rastvorilo i poništilo sve ono pojedinačno, čak i na razini nacije-

¹ Novi svjetski poredak kao sintagma se vrlo često koristi u oblasti međunarodnih odnosa, dok njegovo pravo značenje treba vezati za stari latinski zapis „Novus ordo seclorum“. Naime, ovaj zapis se nalazi i na zvaničnoj novčanici SAD-a i kao takav uzrok je mnogim kontroverznim tumačenjima, najčešće vezanim za različite teorije zavjere. Bilo kako bilo, ono što se ne može negirati jest činjenica da je ova sintagma iz sfere teorije i nagađanja prerasla u jedan realan politički koncept, označavajući prije svega američku geopolitičku viziju svijeta nakon završetka hladnog rata. Da bismo izbjegli ambivalentna tumačenja spomenutog pojma, mi ćemo mu za svrhe ovog članka pridružiti radni naziv „nova era međunarodnih odnosa“.

² Koncept demokratskog mira polazi od pretpostavke da demokratije, kada se konfrontiraju s drugim demokratijama, ne razvijaju opciju i nemaju volje da napadnu druge demokratije. Demokratije preferiraju pregovaranje i kompromis. Demokratije ratuju gotovo jednako kao i diktatorski režimi, ali one ratuju isključivo protiv tih diktatorskih režima. Demokratije imaju tendenciju da razvijaju tržišnu ekonomiju i napredne oružane snage. Ako one uspiju da osiguraju podršku svojim građana za rat, onda će podrška tom ratu biti velika. U suprotnom, lideri riskiraju gubitak glasova i, posljedično, gubitak vlasti (Roskin & Berry, 2005:355).

države, već, upravo suprotno, proces očuvanja mnoštva i različitosti, uz pružanje prilike za porast povećanja blagostanja svih svojih učesnika kroz korištenje svakojakih pogodnosti koje nudi komunikacijsko-tehnološka revolucija, nastala je i pojava koju na podmucao način pokušava da imputira neobuzdani i nezajajljivi svjetski kapitalizam, pojava koju nazivamo globalizam³.

Jednom kada je globalizam uspostavio pravila igre pod radnim nazivom „tržišna ekonomija“, i kada ih je pod krinkom globalizacije nametnuo kao opća i globalna, više nema prepreke da se tržišna utakmica odvija po pravilima onih koji su najmoćniji i koji će iz njih najviše profitirati. Naravno, ovaj segment konsekvantno biva etabliran kao „prefiks“ konačno dočekane vladavine naroda dobijajući puni naziv – liberalna demokratija.

A za one koji su neposlušni, ili se opiru ovakvoj podjeli poslova, postoji treći faktor o kojem govore Roskin i Berry u fusnoti 2, a to su „napredne oružane snage“. Fizička sila koja će, koristeći sve nedorečenosti međunarodnog pravnog sistema, omogućiti da ti isti „neposlušni i nedemokratski“ faktori shvate da su liberalna demokratija i tržišna ekonomija, i to isključivo kako ih vide oni koji polažu pravo „intelektualnog vlasništva“ na taj proizvod, zapravo jedini mogući način organizacije života političkih zajednica širom svijeta, postavljenih sada kao univerzalna norma.

Jer znamo da pobjednici kreiraju nova pravila igre...

Odakle je sve počelo?

No, vratimo se mi moralnom autoritetu ovako formulirane naučne paradigme – teoriji demokratskog mira.

³ Ulrich Beck globalizam označava kao „shvaćanje da svjetsko tržište potiskuje i nadomješćuje političko djelovanje, tj. ideologiju vlasti nad svjetskim tržištem, ideologiju neoliberalizma. Globalizam postupa monokauzalno, ekonomski, smanjuje višedimenzionalnost globalizacije na jednu dimenziju, i to gospodarstvenu, koja je k tome zamišljena linearno, a sve ostale mjere – ekološku, kulturološku, političku, društvenu globalizaciju – spominje, ako uopće, samo kao podređene dominaciji svjetskog tržišnog sustava“ (Milarđović et al.: 1999).

Immanuel Kant je živio i radio u 18. stoljeću, a njegov traktat o miru pod naslovom „Vječni mir“, koji se smatra remek-djelom iz oblasti irenologije, objavljen je 1795. godine i, kako tvrde mnogi analitičari, nastao je pod velikim utjecajem i impresioniranošću autora Francuskom revolucijom.

Veliki filozof je također živio u vrijeme kada su geopolitičke vizije stvarali ozbiljni i svjetski priznati naučni radnici, prije svega filozofi i mislioci, dok su te vizije u geopolitičku praksu pretvarali različiti vladari, kraljevi, carevi i sl.

Kant je u „Vječnom miru“ ponudio jednu viziju boljeg svijeta, pošteđenog nasilnih sukoba, navodeći članove, možemo reći uvjete trajnog mira među državama, dijeleći ih na prethodne ili preliminarne i na određene ili definitivne. Uspostavljajući analogiju s logikom kao naučnom disciplinom, prethodni članovi bi odgovarali potrebnom, a određeni dovoljnom uvjetu za dešavanje neke pojave.

Tako su neki od potrebnih uvjeta da nijedan mirovni sporazum ne treba smatrati validnim ako u sebi sadrži elemente za mogućnost ponovnog izbijanja sukoba, da stajace vojske kao nosioci potencijalne ratne energije trebaju biti ukinute, te da se države trebaju uzdržati od nasilnog miješanja u ustavne ili poslove vladavine neke druge države. Kada je u pitanju ekonomija, i to isključivo u vidu novčanih pozajmica i zaduženja, predlaže se da „nacionalni dugovi ne trebaju biti ugovarani na način da rezultiraju vanjskim ometanjem država“, što se može shvatiti kao potreba izbjegavanja davanja novca drugim državama u obliku pozajmice s namjerom da se ta aktivnost i mogući problemi prilikom vraćanja duga koriste kao sredstvo stvaranja vanjskog pritiska na zemlju dužnika. Već ovaj član je u jasnoj kontradiktornosti s današnjom praksom pružanja „uvjetne pomoći“ i davanja kredita tek nakon ispunjenja određenih kriterija, i što je još indikativnije, s diktiranjem uvjeta pod kojima data sredstva mogu biti trošena.

Kada je, pak, riječ o određenim članovima, njih je svega tri, ali predstavljaju suštinu Kantovog promišljanja o organizaciji svijeta. Naime, „civilni ustav svake države treba da bude republikanski“, „pravo nacija treba biti utemeljeno na osnovi federacije slobodnih država“ i „pravo svjetskog državljanstva treba biti ograničeno uvjetima univerzalnog gostoprimstva“.

Dakle, ono što prije svega možemo prigovoriti današnjem tumačenju ovog člana jeste da se demokratija kao oblik vladavine nigdje izričito ne spominje. No, zagledajući se u esencijalnost ove ideje stavljene u historijski kontekst, ipak se možemo složiti da je ideja demokratije inherentna ovdje predloženoj ideji republikanizma, jer se ona prije svega odnosi na oblik društvenog dogovora koji iz nje proističe. Stoga možemo zaključiti da se radi o pozivu na demokratsku vladavinu naroda jer se, suštinski, radi o prijenosu suvereniteta s monarha na narod. To objašnjava i činjenicu, koja bi se zapravo mogla staviti kao krunski kontraargument, da danas postoje države koje su republike a i one koje ne nose taj atribut, ali je svima njima zajednički imenitelj – narodni suverenitet.

Ideja svjetske federacije slobodnih država zapravo je analogija pozajmljena iz organizacije tek uspostavljene nacije-države, aplicirana na dotadašnje postulate realpolitike koja je prepoznavala samo silu kao validan argument međunarodnih odnosa. Ovako koncipirana ideja poslužila je kao temelj idealističkoj školi mišljenja, što je iniciralo balansiranje realističkog međunarodnog pravnog sistema i, u konačnom, dovelo do formiranja jedne univerzalne svjetske organizacije čiji zadatak i jeste stremljenje ka ovom idealu.

Ideja svjetskog državljanstva bi se mogla shvatiti kao podrška prethodno izrečenom članu, u smislu plediranja za otvaranje granica, osnaživanje međusobnog komuniciranja i, u konačnom, omogućavanje boljeg upoznavanja, što bi, nezaustavljivo, vodilo većem povjerenju i boljim odnosima između država.

No stvarni udarac kvazi-interpretatorima njegovog učenja Kant zadaje u Prilogu o nesuglasnosti između politike i morala, u pogledu vječnog mira, a koji zapravo predstavlja stvarnu suštinu Kantovog filozofskog učenja iz kojeg se nedvosmisleno može zaključiti da nikakva politička koncepcija ne može opravdati upotrebu nasilja usmjerenu protiv morala, slobode i etičnosti. To je onaj dio koji govori o Kantovom stvarnom ontološko-antropološkom opredjeljenju. No, ovome ćemo se vratiti nešto kasnije.

Od geopolitičke predstave ka geopolitičkoj praksi

Američki predsjednik Woodrow Wilson svoju platformu za uspostavu nove ere međunarodnih odnosa ugradio je u mirovnu konferenciju u Parizu poznatu kao 14 tačaka.

Ova platforma bila je temelj Versajskog mirovnog sporazuma kojim je 1919. godine okončan Prvi svjetski rat. Kako je predsjednik Wilson konceptualno pripadao idealističkoj školi mišljenja, svoju političku (geopolitičku) praksu temeljio je na geopolitičkoj (viziji) predstavi svijeta. Naravno, on ju je djelimično i prilagodio tadašnjim interesima pobjedničkih sila, u prvom redu onim SAD-a.

Ostvarimo onda, ukratko, uvid u suštinu tih prilagodbi.

Prva tačka, koja se odnosi na postizanje „otvorenog sporazuma o miru do kojeg se došlo na otvoren i transparentan način i nakon kojeg neće biti drugog privatnog međunarodnog razumijevanja osim onog diplomatskog, a koja se uvijek treba odvijati na iskren i javan način“, te četrnaesta tačka, koja predviđa stvaranje „opće asocijacije nacija“ u cilju „pružanja jednakih uzajamnih garancija za političku nezavisnost i teritorijalni integritet, kako velikih tako i malih država“, u velikoj mjeri prate logiku prvog Kantovog prethodnog člana. Ova potonja ujedno je predstavljala osnovu formiranja Lige naroda, prve nadnacionalne organizacije globalnog karaktera koja je trebala, prije svega, voditi računa o održanju svjetskog mira.

Četvrta tačka, koja predviđa „davanje adekvatnih garancija za smanjenje nacionalnih arsenala oružja do najniže tačke koja osigurava domaću sigurnost“, iako na prvi pogled nosi ideju razoružanja, ona zapravo prihvata realno stanje koje, u konačnom, predviđa upotrebu sile i pravi otklon prema realističkoj viziji svijeta.

Nastavak ovakvog skretanja u konceptualni svijet realizma još je uočljiviji u petoj tački koja poziva na „nepriistrano prilagođavanje svih kolonijalnih zahtjeva zasnovanih na striktnom uzimanju u obzir principa koji će opredijeliti sva pitanja u vezi sa suverenošću, a koji predviđa davanje jednake važnosti stanovništvu na koje se zahtjevi odnose i zahtjevima vlada koje će podnijeti takve zahtjeve“.

No, tek se u drugoj i trećoj tački, koje govore o omogućavanju „potpune slobode kretanja morima, van teritorijalnih voda, kako u miru tako i u ratu, izuzev u slučajevima kada je njihovo djelimično ili potpuno zatvaranje rezultat međunarodne prisile u cilju primjene međunarodnih odluka“, odnosno o „uklanjanju svih ekonomskih smetnji i uspostavljanju jednakih uvjeta trgovine među državama koje podržavaju mir i udružuju se u svrhu njegovog očuvanja“, zapravo uvode uvjeti koji trebaju omogućiti globalnu dominaciju kapitalističkog načina proizvodnje, a čija je osnovna pretpostavka slobodan protok robe, ljudi, usluga i kapitala.

Jedino mjesto na kojem Kant govori o nekom od ekonomskih segmenata jeste Prvi dodatak, koji razmatrajući garante vječnog mira razmatra i onaj o načinima na koje je priroda prisilila ljude „da stupe u manje ili više zakonske odnose“. Naime, navodi Kant, „isto tako kao što priroda mudro razdvaja narode koje bi svaka država, pozivajući se čak na međunarodno pravo, htjela da pod sobom ujedini lukavstvom i silom, tako isto ona, s druge strane, ujedinjuje narode koje pojam svjetskog građanskog prava ne bi dovoljno zaštitio protiv nasilja i rata, služeći se pritom njihovim međusobnim koristoljubljem“. Kant pod ovim koristoljubljem smatra trgovački duh koji po logici stvari ne može da koegzistira s ratom i koji će, prije ili kasnije, zavladata svakim narodom. Nastavljajući dalje svoje zaključivanje na prethodno navedenim premisama, Kant upada u logičku grešku pogrešnog zaključivanja, prilikom kojeg konkluzija može biti tačna ali istovremeno i neistinita, zaključujući „kako je od svih sredstava kojima država raspolaže novac zacijelo najpouzdanija sila, to je on (a ne, naravno, moralne pobude) snažan poticaj za sve države da potpomažu plemeniti mir i da svojim posredovanjem sprječavaju rat svagdje u svijetu...“

Stavljajući ove pretpostavke u historijski kontekst, više je nego jasno da smo nebrojeno puta bili svjedocima vođenja ratova upravo zbog osvajanja novih tržišta i da su ti isti ratovi, korištenjem instrumenata globalizacije, na takav način stvoreni negativni geopolitički potencijal premještali u druga geografska područja, dobijajući ukupno pozitivan rezultat.

Prethodno objašnjeni silogizam mogao bi izdržati kritiku jedino u slučaju da sve države imaju isti ili vrlo sličan društveno-politički poredak, što je u slučaju Kanta djelimično razumljivo imajući u vidu njegovu zanesenost idejom građanstva koja je tada u sebi najavljivala ideju svakovrsnog poboljšanja, ali na isti način, bivajući u fazi samog nastanka, nije mogla ni ponuditi empirijsko iskustvo koje bi moglo ukazati i na negativne aspekte tog procesa. Pa ipak, uzimajući u obzir cjelinu Kantovog traktata o miru, posebno sa filozofskog stanovišta, u čijem se epicentru nalazi ideal pomirenja politike i morala, možemo s velikom vjerovanoćom ustvrditi da se kvintesencija i filozofiranje o koristoljublju zapravo negira komentarem datim u zagradi, a koji, nažalost, priznaje da je novac, a ne moralne pobude, ta vrsta sile na koju se država najviše oslanja.

No, kako god tumačili ove Kantove navode, još uvijek ne možemo pronaći nijedan valjani dokaz koji opravdava uklanjanje svih ekonomskih barijera, na što poziva Wilson, posebno znajući da se radi o pozivu na ukidanje dijela suvereniteta u najosjetljivijem segmentu za svaku državu, onom ekonomskom.

Atlantska povelja – nastavak iluzije

Iz historije smo učili o periodu krize između dva svjetska rata, o Hitlerovom usponu, dolasku na vlast i formiranju najmračnije svjetske sile koja je zaprijetila da potčini cijelo čovječanstvo svojim bolesnim ciljevima. Hronološki gledano, Hitlerova nacistička Njemačka bila je možda u najvećem naponu svoje snage kada su se dva mudra političara⁴ sastala negdje na morskim prostranstvima da, ne sumnjajući ni najmanje u konačni poraz „nacističke tiranije“, zapravo dogovore pravila igre za sljedeći „novi svjetski poredak“. Taj novi kodeks ponašanja nastavljao je tradiciju Kantovog i Wilsonovog učenja, a dobio je radni naziv Atlantska

⁴ Američki predsjednik Franklin Delano Roosevelt i britanski premijer Winston Churchill sastali su se 14. 8. 1941. godine na brodu HMS Prince of Wales negdje u vodama New Foundlanda kada je nastala Atlantska povelja u vidu deklaracije o principima organizacije međunarodnih odnosa nakon pada nacizma.

povelja. Ono što je posebno začuđujuće jest nivo sigurnosti dvojice lidera u pobjedu, i to na samom početku onoga što je tek trebalo da promijeni sliku svijeta u naredne četiri godine. Previše slučajno da bi bilo slučajno, špekulirao bi neko... No, vratimo se mi dokumentu i njegovom sadržaju.

Analizirajući njenih osam članova, primjećujemo određeni kontinuitet u zalaganju za nepostojanje teritorijalnih ili drugih pretenzija (doduše od strane dvije dogovorne strane, od kojih je posebno Velika Britanija bila u posjedu velikog broja kolonija), neprihvatanje teritorijalnih promjena koje nisu prihvaćene od naroda na koji se te promjene odnose, prihvaćanje prava naroda da samostalno izaberu vrstu vlasti, odnosno vraćanje iste onima kojima je to u međuvremenu uskraćeno, te već tradicionalno pozivanje na uzdržavanje od sile u međusobnim odnosima između država.

Kad se radi o razoružanju, ono je u Atlantskoj povelji rezervirano isključivo za one države koje su sklone prijetnjama i agresiji, i to ovoga puta silom, a u sklopu „šireg i trajnog sistema opće sigurnosti“. Nadalje, nije zaboravljena ni ponuda pomoći „miroljubivim narodima“ u slučaju da se opredijele za razoružanje i/ili smanjenje svojih vojnih potencijala.

No, ono što je najvažnije, dolazi do daljnjeg proširenja ekonomske grupe zahtjeva. Pored zahtjeva za slobodnom plovidbom morima, poziva se i na „najpotpuniju saradnju između svih naroda na ekonomskom polju u cilju poboljšanja uvjeta rada, ekonomskog napretka i socijalne sigurnosti“, ali ono što je značajno „poboljšanje“ u odnosu na Wilsonovih 14 tačaka jest da se ovaj put predviđa podjednak pristup malih i velikih, poraženih i pobjednika, kako svjetskoj trgovini tako i njenim sirovinama, ako je to potrebno za njihov ekonomski prosperitet.

I eto konačne formule za otjelovljenje ideala pomirenja politike i morala; pa zar nije krajnje ispravno s moralne tačke gledišta da sve slobodne države svijeta imaju podjednak pristup trgovini i sirovinama, nezavisno od njihove veličine ili statusa, kako bi svi ljudi živjeli u boljim uvjetima i na slobodan način. I zaista, nije „pošteno“ da zemlje zapadne Afrike same koriste svoje rudnike dijamanata, da arapske zemlje same koriste naftno bogatstvo koje se, igrom slučaja, nalazi na njihovoj teritoriji...

Povelja Ujedinjenih naroda – ideal mira na ivici propasti ili nada još postoji

Atlantska povelja je, u suštini, poslužila kao temelj uspostave nove ere međunarodnih odnosa, materijalizirajući njene postulate u vidu Organizacije ujedinjenih naroda (OUN). Ti postulati, okupljeni sada pod skute Povelje UN-a, prividno nastavljaju tradiciju idealističke škole mišljenja kroz principe (viši obavezujući oblik norme u odnosu na članove Atlantske povelje) suverene jednakosti svih članica, rješavanja svih međunarodnih nesuglasica na miran način koji neće ugroziti svjetski mir, uzdržavanja svih članica od upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti bilo koje članice, te nemiješanja OUN u unutrašnje poslove bilo koje zemlje članice, izuzev u slučajevima koje predviđa Glava VII, a koji za konsekvencu imaju upotrebu prisile.

Ovaj posljednji navod, uz činjenicu da je formirano Vijeće sigurnosti čijih pet stalnih članica (primus inter pares) posjeduje pravo veta, da to vijeće ima isključivu nadležnost u poslovima globalne sigurnosti, da ono odlučuje da li se radi o agresiji ili ne od slučaja do slučaja jer ne postoji prihvaćena definicija agresije, da, slično tome, ne postoji ni definicija terorizma, što konsekventno omogućava njegovo proizvoljno tumačenje od članica, ali i „legitimno“ djelovanje jer se radi o najvećoj pošasti današnjice, itd., zapravo su pravi gnoseološko-epistemološki lom i potpuni zaokret ideje idealizma u čistu, isključivo na moći i sili zasnovanu koncepciju i praksu realizma, pojednostavljeno objašnjenu maksimumom Tukidida da „moćni rade ono što žele, dok slabi trpe ono što moraju“.

Ponovno iščitavanje Kanta – povratak u budućnost

Veliki mislilac i filozof bi vjerovatno bio beskrajno tužan kad bi vidio za kakve sve ciljeve i svrhe se danas koristi njegovo djelo, vizije, iskrene namjere i, prije svega, moralni autoritet. Moral, koji je bio centralna kategorija njegovog učenja, sada je okrenut protiv njega samoga. No, krenimo redom...

Kada Kant kaže da „biti plaćen za to da se ubija ili da se bude ubijen znači da su ljudi upotrijebljeni kao proste mašine ili oruđe u ruci nekog drugog (države), a to se može dovesti u sklad s pravom čovjeka u našoj vlastitoj osobi“, onda je više nego jasno o kakvom filantropu se radi, dok dublja antropološka analiza jasno ukazuje na činjenicu da rat vidi kao suprotnost ispunjenju čovjekovog ideala slobode i njegovog postajanja stjegonošom morala.

Iako smo se već osvrnuli na negativne efekte zaduživanja, bit će potrebno da navedeno potvrdimo i Kantovim razmišljanjem koje kaže da „kao mehanizam u međusobnoj borbi jedne sile protiv druge, kreditni sistem dugova što rastu unedogled, ali ipak tako da je sadašnje potraživanje uvijek osigurano (jer neće valjda svi vjerovnici istovremeno nastupiti), takav sistem – duhoviti izum jednog trgovačkog naroda u ovom vijeku – predstavlja opasnu novčanu silu za vođenje rata, veću nego što je blago svih drugih država“.

Na sličan način, ukupna ekonomska dimenzija globalizacije koja je premrežila cijelu planetu i nezaustavljivo izvršila penetraciju u, do tada, nedodirljivi prostor ekonomskog suvereniteta nacije-države omogućila je da na krilima lateralnog učinka stvori prostor i paralelnoj globaliza(m)ciji spomenutih područja pa za rezultat imamo da je „postupno i podmuklo, slobodna trgovina postala svetinja – zahvaljujući Općem sporazumu o tarifama i trgovini (GATT) i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO), dok Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond (MMF) i međunarodni mediji koje kontrolira Zapad propovijedaju ovu novu religiju. Svako ko se usudi suprotstaviti se slobodnoj trgovini postaje heretik, nevjernik ili bezvjernik koji pokušava osiromašiti sirotinju“ (Mahatir, 2002: 13).

Dokaz da globalizacija nije nova pojava nudi nam i Kant kada kaže da „kako se jedinstvo (u užem i širem smislu) među narodima svuda na zemlji razvilo do te mjere da se povreda prava, izvršena na jednom mjestu, osjeća na svim drugim mjestima, to ideja svjetskog građanskog prava nije nikakva fantastična i pretjerana pravna zamisao, već je ona nepisanom kodeksu državnog kao i međunarodnog prava nužna dopuna za javno pravo uopće, a time i za vječni mir“. Iz prethodno navedenog, pored poziva

za stavljanje čovjeka u fokus svjetskog pravnog sistema, o čemu smo već govorili, osvrnut ćemo se samo na još jednu dimenziju globalizacije kao procesa, a koja se odnosi na fenomen mondijalizacije prava. Još u 18. stoljeću veliki filozof je uočio da povreda npr. ljudskih prava na jednom meridijanu zemaljske kugle može imati nesagledive posljedice na drugim.

Globalizacija, nadalje, koja kruni suverenitet nacije-države i na područjima politike, kulture, komunikacija, pa čak i odbrane, koja se smatrala posljednjom linijom otpora i neprikosnovenom sferom upravljanja jedne države, omogućila je (nekim) državama da korištenjem „svetog trojstva“ s početka ovog teksta, uz legitimiziranje svojih postupaka pozivom na pravo i pravednost koji izviru iz teorije demokratskog mira, zapravo realiziraju isključivo vlastite nacionalne interese na globalnom planu.

No, „da se ovoj sofisteriji učini kraj i da se lažni predstavnici moćnih na zemlji prisile na priznanje da ne govore u prilog pravu već sili, od koje su poprimili ton, bit će dobro da se razotkrije obmana kojom oni zavaravaju i sebe i druge, te da se pokaže da sve zlo koje mu stoji na putu potiče odatle što politički moralista počinje tamo gdje moralni političar s pravom svršava, i što on, podređujući načela svome cilju, osujećuje svoju sopstvenu namjeru da politiku dovede u sklad sa moralom“.

A današnji je svijet prepun političkih moralista koji svoje poimanje morala prilagođavaju svakodnevnim državnim interesima ne hajući mnogo za vrhunske vrijednosti kao što su moral, etika, sloboda, pravda i sl.

Svejedno, naš poziv na ponovno iščitavanje Kanta zapravo je ponajmanje usmjeren na analiziranje postizanja mira kao stanja koje mir vidi samo kao period između dva rata i koji je, kao takav, mnogo više odsustvo rata nego pravi mir. U tom kontekstu Kant konstatira da „je potreban jedan savez naročite vrste koji bismo mogli nazvati savez mira (foedus pacificum), koji bi se od ugovora o miru (pactum pacis) razlikovao time što ovaj posljednji hoće da učini samo kraj jednom ratu, a on svim ratovima zauvijek“.

Današnji ugovori o miru poznati su nam i kao mirovni procesi, gdje se riječ proces, nažalost, ne odnosi na dostizanje mira kao procesa nego mira kao stanja, pa je mir u tom kontekstu zapravo

„supstitucija mira i njegova jedva primjetna negacija“. Takav mirovni proces zapravo je „instrument međunarodne zajednice kojim se kontrolišu rat i mir, permanentnom proizvodnjom ni rata ni mira kao najzad pronađenim oblikom političke vladavine novosnovanim i postkonfliktnim zemljama“ (Ćurak, 2002: 131-156).

Na kraju samo kažimo da bi šturo zaključivanje dijela rada koji se odnosi na političku konceptualizaciju dostizanja vječnog mira kroz njegove preliminarne i određene članove, bez ulaska u njegove dodatke, u kojima Kant zaista donosi ontološko-epistemološke postavke, vodilo činjenju greške redukcije njegovog učenja. Zapravo, vodilo bi činjenju nepravde prema liku i djelu ovog vrhunskog filozofa mira, koji ukazuje na činjenicu da mir kao bitak i nije, jer ga kao takvog nismo nikada ni dostigli, istovremeno pozivajući na mir ne kao stanje nego kao proces i način života u kojem bi čovjek, tek tada, mogao dostići ispunjenje ideala slobodne ličnosti u punom kapacitetu.

Ili, kako to navodi Bubanja (1987: 29) u sklopu svog pokušaja davanja doprinosa uspostavi filozofije mira kao filozofske grane i irinologije kao naučne discipline koja bi, u konačnom, vodila irinokratiji, čiji bi, pak, zadatak bio njeno postavljanje na mjesto supremacije u odnosu na sve druge oblike vlasti, „filozofska analiza mira u našoj pretenziji znači takvu selekciju problema u kojoj se može opaziti, najviše to, transcendentiranje ne samo rata kao njegovog ‘vječnog‘ korelativa nego i nadvladavanje svih vidova zala koji rađaju i reprodukuju nasilje i neslobodu u društveno-političkom odnosu“.

Prevodeći konačno ideal mira u ravan političkog djelovanja, moramo se složiti sa Bharadwajem (2000: 8) koji tvrdi da „sa previše destruktivnog materijala u arsenalima autokrata, demokrata, (i inih –krata, o.a.), jako je teško vjerovati bilo kom od njih da su miroljupci. Kao i sve religije, ideologije također govore o uspostavi mira. Ali surova realnost nacija i nacionalizma se uvijek pobrine da bude jača od tih ideja. Stoga, možemo ustvrditi sa velikom sigurnošću da mir ne može biti vezan ni za jednu ideologiju, zato što je sam mir ideologija“, odnosno jedna ideja koja predstavlja zaseban politički koncept, i ne može biti zlopotrebljavana u dnevnopolitičke svrhe. Dakle, ponovno, i reklo

bi se pravilno iščitavanje Kanta neminovno nas vraća u budućnost jer je budućnost ta koja je formulirana njegovim djelom, a koju mi, kao takvu, još nismo dosegli.

Literatura

- Atlantic Charter assessed from <http://www.internet-esq.com/ussaugusta/atlantic1.htm>
- Bharadwaj, Atul, (2000): Man, State and the Myth of Democratic Peace.
- Bubanja, Pavle, (1987): Filozofija mira, GIRO „25 maj“, Kruševac.
- Charter of the United Nations assessed from <http://www.un.org/aboutun/charter/>
- Ćurak, Nerzuk, (2002): Geopolitika kao sudbina – Slučaj Bosna: Postmodernistički ogleđ o perifernoj zemlji, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
- Held, David, (1997): Demokratija i globalni poredak – Od moderne države ka kosmopolitskoj vladavini, Filip Višnjić, Beograd.
- <http://www.sourcewatch.org/index.php?title=NewWorldOrder>
- <http://www.theinsider.org/reports/new-world-order/>
- Kant, Imanuel, (1936): Većni mir - filozofski nacrt, Kulturna revija „Pregled“, Sarajevo.
- Klaić, Bratoljub, (1987): Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb.
- Mahathir, Mohamad, (2002): Globalizacija i nove realnosti, Ljiljan, Sarajevo.
- Milardović, Anđelko et al., (1999): Globalizacija, Pan liber, Osijek – Zagreb – Split.
- Prpić, Ivan et al., (1994): Leksikon temeljnih pojmova politike: Abeceda demokratije; Fond Otvoreno društvo, Sarajevo.
- Ray, James Lee, (1997): The Democratic Path to Peace, Journal of Democracy, April, pp.49-64.
- Roskin, Michael & Berry, Nicholas, (2005): IR: The New

World of International Relations, Pearson Practice Hall, New Jersey.

- Talbott, Strobe, (1996): Democracy and the National Interest, Foreign Affairs, November/December, Vol.75, No.6, pp.47-63.

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, assessed from <http://www.un.org/Overview/rights.html>

- Vukadinović, Radovan, (1998): Međunarodni politički odnosi, Barbat, Zagreb.

- Wilson's 14 Points assessed from <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/1918/14points.html>

- Zgodić, Esad, (1997): Kult suvereniteta, FEB, Sarajevo.